

УДК 325.54:314.7:332.012.2(477)

[https://doi.org/10.52058/3041-1254-2024-4\(4\)-676-687](https://doi.org/10.52058/3041-1254-2024-4(4)-676-687)

Гой Наталія Василівна кандидат економічних наук, доцент кафедри управління та бізнес-адміністрування, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, вул. Шевченка, 57, м. Івано-Франківськ, 76018, <https://orcid.org/0000-0001-7293-6527>

Пилипенко Надія Миколаївна кандидат економічних наук, доцент, кафедра економіки та підприємництва, факультет економіки та менеджменту, Сумський національний аграрний університет, вул. Г. Кондратьєва, 160, м. Суми, 40000, <https://orcid.org/0000-0002-1064-389X>

Лук'янихіна Олена Анатоліївна кандидат економічних наук, доцент, завідувач кафедри соціально-економічних дисциплін, Сумська філія Харківського національного університету внутрішніх справ, вул. Миру, 24, м. Суми, 40007, <https://orcid.org/0000-0002-0326-9983>

АНАЛІЗ ВПЛИВУ МІГРАЦІЇ НА ЕКОНОМІКУ ТА ВАЛОВИЙ ВНУТРІШНІЙ ПРОДУКТ КРАЇН ЄС

Анотація. Дана стаття присвячена дослідженню впливу міграції на економіку та валовий внутрішній продукт країн ЄС. Відповідно, в статті проаналізовано, як міграційні процеси позначаються на економічних показниках країн Європейського Союзу. Методологічною основою стали методи збирання та порівняння інформації, а також аналізу, синтезу та узагальнення даних з різних джерел і досліджень. Цей підхід дозволив отримати комплексне уявлення про міграційні процеси та їх вплив на різні аспекти життя і економіки країн. Відмічено, що у 2022 році кількість міжнародних мігрантів, що проживають у Європі, досягла близько 90 млн. осіб, що на 16% більше, ніж у 2015 році, коли їх було близько 75 млн. Понад половину з них, тобто 44 млн., народилися в Європі, але мешкають в інших частинах регіону, тоді як у 2015 році їх було 38 млн. У 2022 році кількість неєвропейських мігрантів у Європі перевищила 42 млн осіб. Також зазначається, що повномасштабна російська військова агресія проти України безпосередньо вплинула на динаміку міжнародної трудової міграції та ринку зайнятості в різних країнах. Станом на кінець січня 2024 року, з початку повномасштабного російського вторгнення в Україну, близько 30,2 млн. українців виїхали за кордон, а 26,9 млн. осіб повернулися назад. Таким чином, приблизно 3,3 млн. українців все ще перебувають за межами країни, зокрема

в країнах Європи. Окрім того, відмічено, що міграція має значний вплив на економіку та ВВП країн ЄС. З одного боку, мігранти вносять суттєвий вклад у розширення внутрішнього споживання, стимулюючи економічне зростання через витрати коштів в країнах проживання. Окрім того, їх присутність допомагає розв'язувати проблеми з нестачею робочої сили, забезпечуючи доступну робочу силу або кваліфікованих працівників у різних галузях. З іншого боку, високі витрати на інтеграцію та соціальне забезпечення мігрантів можуть створювати додаткове навантаження на державний бюджет приймаючих країн. Також відмічено, що фінансові перекази мігрантів залишаються ключовим фактором, який впливає на економіку країн-донорів, і можуть становити значну частину їх ВВП.

Ключові слова: міграція, міграційні потоки, економічний вплив, економіка, ВВП, соціальні наслідки, країни-реципієнти, країни-донори.

Hoi Nataliia Vasylivna PhD in Economic Sciences, Associate Professor, Department of Management and Business Administration, Vasyl Stefanyk Precarpathian National University, St. Shevchenko, 57, Ivano-Frankivsk, 76018, <https://orcid.org/0000-0001-7293-6527>

Pylypenko Nadiia Mykolaivna PhD in Economic Sciences, Associate Professor, Department of Economics and Entrepreneurship, Faculty of Economics and Management, Sumy National Agrarian University, St. G. Kondratieva, 160, Sumy, 40000, <https://orcid.org/0000-0002-1064-389X>

Lukianykhina Olena Anatoliivna PhD in Economic Sciences, Associate Professor, Head of the Department of Socio-Economic Disciplines, Sumy branch of Kharkiv National University of Internal Affairs, St. Miru, 24, Sumy, 40007, <https://orcid.org/0000-0002-0326-9983>

ANALYSIS OF THE IMPACT OF MIGRATION ON THE ECONOMY AND GROSS DOMESTIC PRODUCT OF EU COUNTRIES

Abstract. This article is devoted to the study of the impact of migration on the economy and gross domestic product of EU countries. Accordingly, the article analyzes how migration processes affect the economic indicators of the countries of the European Union. Methods of collecting and comparing information, as well as analysis, synthesis and generalization of data from various sources and studies became the methodological basis. This approach made it possible to obtain a comprehensive understanding of migration processes and their impact on various aspects of the life and economy of countries. It is noted that in 2022, the number of international migrants living in Europe will reach about 90 million people, which is

16% more than in 2015, when there were about 75 million. More than half of them, i.e. 44 million, were born in Europe but live in other parts of the region, compared to 38 million in 2015. In 2022, the number of non-European migrants in Europe will exceed 42 million. It is also noted that the full-scale Russian military aggression against Ukraine directly affected the dynamics of international labor migration and the employment market in various countries. As of the end of January 2024, since the beginning of the full-scale Russian invasion of Ukraine, about 30.2 million Ukrainians have left abroad, and 26.9 million people have returned. Thus, approximately 3.3 million Ukrainians are still outside the country, in particular in European countries. In addition, it was noted that migration has a significant impact on the economy and GDP of EU countries. On the one hand, migrants make a significant contribution to the expansion of domestic consumption, stimulating economic growth through spending money in the countries of residence. In addition, their presence helps to address labor shortages by providing available labor or skilled workers in various industries. On the other hand, the high costs of integration and social security of migrants can create an additional burden on the public budget of the receiving countries. It was also noted that remittances from migrants remain a key factor affecting the economies of donor countries and can account for a significant portion of their GDP.

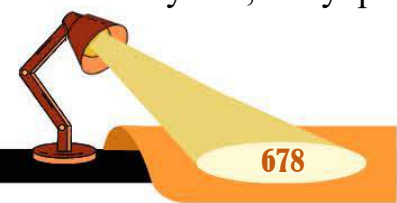
Keywords: migration, migration flows, economic impact, economy, GDP, social consequences, recipient countries, donor countries.

Постановка проблеми. Міграційні процеси є невіддільною частиною сучасного глобалізованого світу, що здійснюють суттєвий вплив на соціально-економічний розвиток країн. Як країни походження, так і країни призначення мігрантів зазнають змін у різних сферах своєї діяльності під впливом міграційних потоків.

Країни Європейського Союзу (ЄС) є одними з найактивніших учасників міжнародної міграції, як у ролі країн походження, так і країн призначення мігрантів. Тому аналіз впливу міграційних процесів на економіку та ВВП держав-членів ЄС становить значний науковий і практичний інтерес.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Важливі аспекти, пов'язані з міграцією та її впливом на економіку країни висвітлювалися багатьма вітчизняними та зарубіжними вченими. Так, Так, дослідження С. Горбаня, О. Біленко та Т. Трубнік [2] спрямоване на аналіз впливу міграційних процесів на економіку України. Вони використовують поєднання кількісних та якісних методів, включаючи статистичний аналіз та експертні інтерв'ю, для визначення поточного стану міграції та її впливу на економічні показники країни.

О. Туча, І. Співак, О. Бондаренко, О. Погарська [10] також вивчають вплив українських мігрантів на економіки країн-реципієнтів. Автори аналізують, як українські мігранти впливають на ключові економічні показники

таких країн, як Польща, Німеччина та інші. Вони досліджують зростання внутрішнього споживання, стимулювання економічного зростання та залучення кваліфікованої робочої сили, які становлять значний внесок у розвиток цих країн.

У статті Л. Швець [11] розглянуто сучасний стан міграційних потоків у країнах ЄС та виклики, які вони спричиняють. Автор висвітлює як позитивні, так і негативні наслідки міграційних процесів для країн-донорів та країн-реципієнтів.

Мета статті. В цій статті буде проаналізовано, як міграційні процеси позначаються на економічних показниках та ВВП країн Європейського Союзу.

В рамках даного дослідження ми оцінимо:

1. Вплив мігрантів на ринок праці в ЄС.
2. Фінансовий аспект міграції: як мігранти впливають на бюджет країн ЄС та їх ВВП.

Виклад основного матеріалу. Дослідження міграційних процесів є актуальною темою вже багато років поспіль. Регуляція та управління міграційними потоками є важливою проблемою для урядів різних країн, але її вирішення потребує комплексного вивчення та індивідуального підходу. Населення постійно переміщується в пошуку кращих умов життя та нових можливостей. Ускладнення соціальних та економічних зв'язків призвело до того, що вирішення міграційних проблем стало складнішим і виникає необхідність реагувати на виклики, пов'язані з міграцією.

Наразі Європа, США та Австралія є найпривабливішими країнами-реципієнтами для міграційних потоків, що підтверджує теорію спрямування міграції до більш розвинених та економічно сильніших регіонів [9, с. 63]. В останні роки країни Східної Європи характеризуються значними міграційними тенденціями, що зумовлені, насамперед, економічними, соціокультурними та політичними факторами. Збільшення кількості міжнародних мігрантів у різних регіонах світу у 1990 р. та 2022 р. відображено на рис. 1.

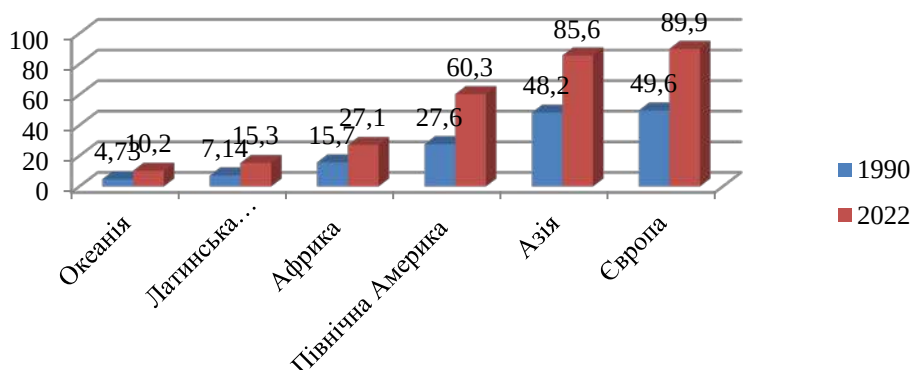
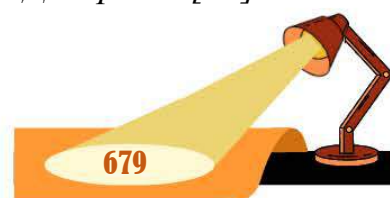

Рис. 1 Динаміка міжнародних мігрантів у різних регіонах світу в порівнянні 1990 та 2022 рр., млн. осіб

Джерело: [14]

У 2022 році кількість міжнародних мігрантів, що проживають у Європі, досягла близько 90 млн. осіб, що на 16% більше, ніж у 2015 році, коли їх було близько 75 млн. Понад половину з них, тобто 44 млн., народилися в Європі, але мешкають в інших частинах регіону, тоді як у 2015 році їх було 38 млн. У 2022 році кількість неєвропейських мігрантів у Європі перевищила 42 млн осіб.

У 1990 році кількість європейців, які виїжджали за межі Європи, була приблизно такою ж, як і кількість неєвропейців, які прибували до Європи. Однак на відміну від зростання міграційних потоків до Європи, кількість європейців, що проживають за її межами, скоротилася за останні 30 років, і лише нещодавно повернулася до рівня 1990 року.

У 2022 році близько 20 млн. європейців перебували за межами Європи, здебільшого в Азії та Північній Америці. З 2010 по 2020 рік спостерігалось поступове збільшення числа європейських мігрантів в Азії та Океанії [14].

Зауважимо, що економічні причини міграції в Європі є дуже різноманітними:

- пошук роботи та кращих можливостей заробітку;
- безробіття та економічна нестабільність;
- підприємництво та бізнес;
- сезонна робота;
- здобуття освіти та наукова діяльність;
- пенсійна міграція для покращення якості життя та доступу до медичних послуг [1, с. 7].

Основні моделі міграції включають як внутрішнє переміщення, так і зовнішню міграцію, часто спрямовану до країн Західної Європи. Основною причиною міграції є пошук кращих економічних можливостей та підвищення рівня життя. Окрім того, в регіоні Східної Європи спостерігається посилення міграційних процесів, зумовлених політичною нестабільністю, конфліктами та структурними змінами, що відбуваються в цих країнах [2].

Повномасштабна російська військова агресія проти України безпосередньо впливає на динаміку міжнародної трудової міграції та ринку зайнятості в різних країнах [7, с. 172]. Протягом всього свого існування російська федерація веде загарбницькі війни проти сусідніх держав [12, с. 193]. І її вторгнення 24 лютого 2022 року в Україну, призвело до найбільшого в Європі вимушеного переміщення населення з часів Другої світової війни.

Станом на кінець січня 2024 року, з початку повномасштабного російського вторгнення в Україну, близько 30,2 млн. українців виїхали за кордон, а 26,9 млн. осіб повернулися назад [6]. Таким чином, приблизно 3,3 млн. українців все ще перебувають за межами країни, зокрема в країнах Європи (рис. 2).

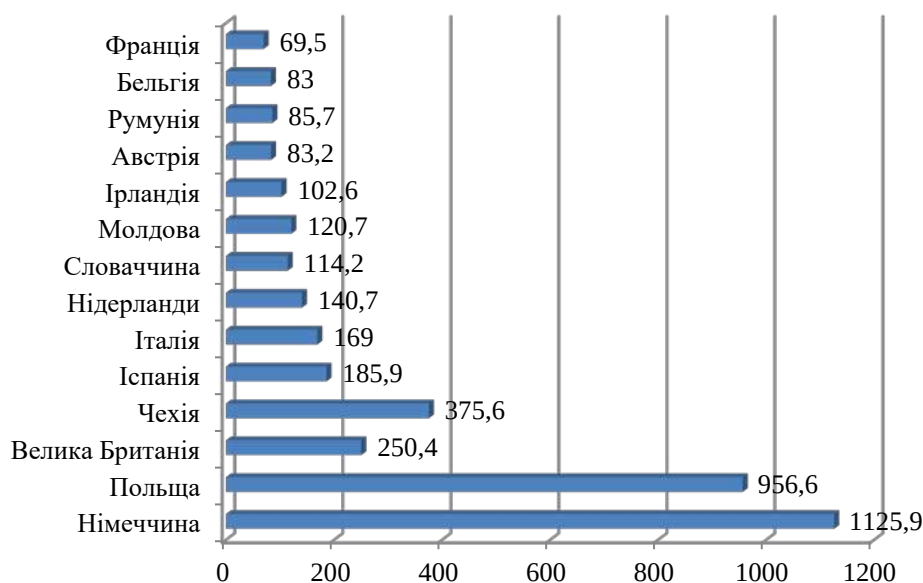

Рис. 2 Чисельність українських біженців в основних європейських країнах перебування за оцінками УВКБ ООН станом на кінець грудня 2023 р., тис. осіб

Джерело: [13]

Багато українських біженців спочатку переїхали до сусідніх з Україною країн через їх географічну близькість, а згодом поступово мігрували до інших держав. Остаточний вибір країни перебування біженців залежить від здатності цих країн приймати та розміщувати їх, а також від наявності українських громад, які сприяють процесу інтеграції.

До початку війни українські мігранти найчастіше осідали в Польщі, Чехії, Німеччині та Угорщині, причому 24% з них обирали країни Єврозони. Однак нині 75% українських мігрантів вирушають до країн Єврозони, зокрема до Італії, Німеччини та Іспанії [5, с. 244]. Окрім того, Єврозона за останній рік продемонструвала значну спроможність прийняти велику кількість біженців, на які припадає 86% усіх запитів на надання притулку, поданих громадянами країн за межами ЄС.

Таким чином, наявність великої української громади в Єврозоні та недавній досвід прийому інших біженців, разом з економічними можливостями країн Єврозони приймати біженців, можуть спонукати ще більше українських переселенців оселитися в країнах ЄС в найближчі роки.

Вплив міграції на економіку та ВВП країн ЄС має складний та багатогранний характер. Можна виокремити декілька основних аспектів:

I. Позитивні ефекти:

1. Мігранти витрачають свої кошти в країнах проживання, що призводить до розширення внутрішнього споживання та стимулює економічне

зростання в цих країнах. Наприклад, витрати українських мігрантів за кордоном із початком війни зросли більше, ніж у тричі (рис. 3).

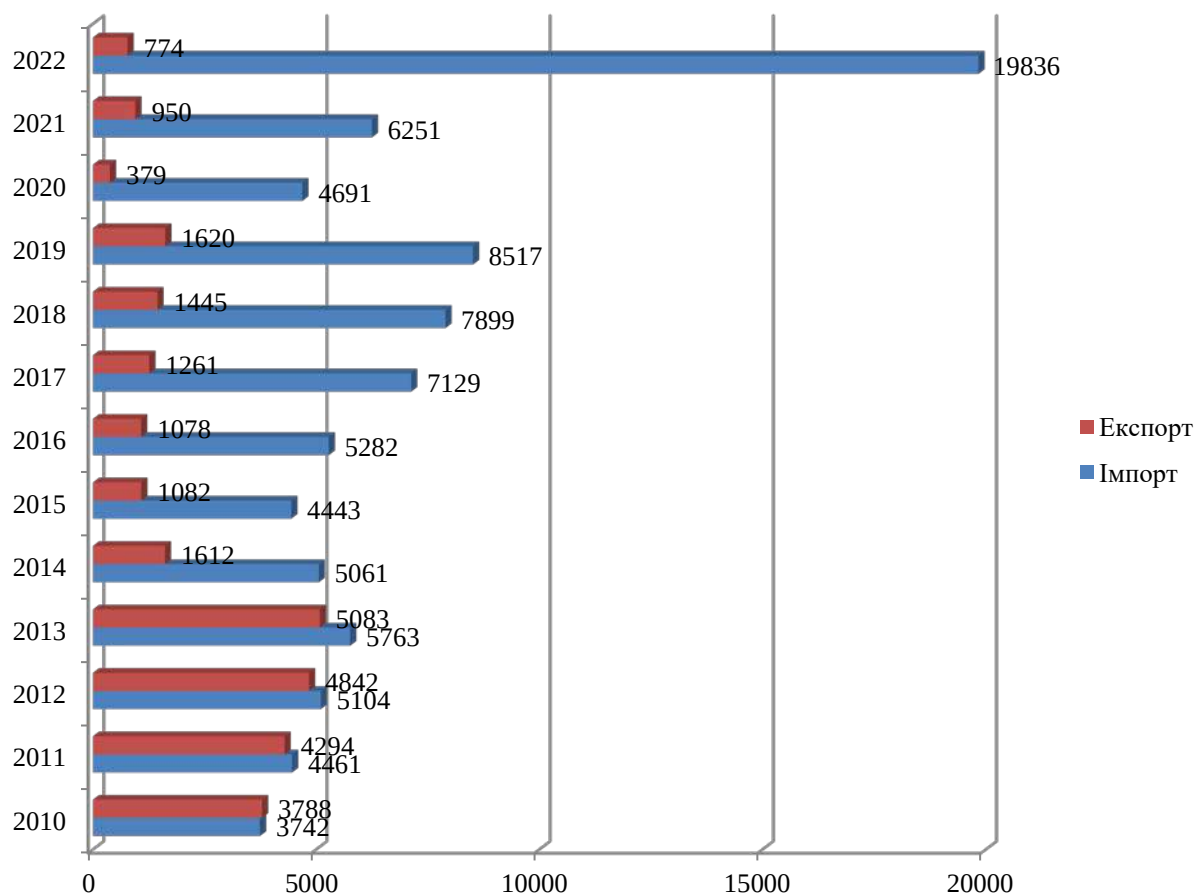

Рис. 3 Імпорт і експорт послуг за статтею «подорожі», млрд. дол. США
Джерело: [4]

З березня 2022 року почалися виплати та покупки за допомогою карток українських банків у різних країнах. Але під час перших місяців війни зменшилися залишки на картках фізичних осіб, переважно у валюті, а не в гривнях. Далі відбулося зменшення використання готівки через виплати соціальної допомоги та обмеження на зняття коштів за кордоном. Ці обмеження зупинили практику «карткового туризму».

Найбільше зниження використання готівки за кордоном зафіксовано в Польщі, Словаччині та Німеччині через українські банківські картки. Обсяги операцій з картками зменшилися, але торговельні операції майже не змінилися. У Польщі спостерігався найвищий обсяг операцій у торговельних мережах за кордоном за допомогою українських банківських карток.

У 2022 році за даними НБУ, українці витрачали за кордоном приблизно у 5 разів більше, ніж у попередньому році, що склало близько 6 млрд. дол. США. Зазначені витрати сприяли збільшенню податкових надходжень для країн, де

проживають українські мігранти, підтримуючи їх економіки. Так, українські підприємці, які працюють в Польщі, сплатили податки та внески на соціальне страхування до польського бюджету на суму 2,3 млрд. євро протягом 2022-2023 рр. Разом з тим, Польща витратила 1,1 млрд. євро на підтримку та соціальну допомогу, а також освіту українських біженців [10].

2. Більше того, країни-реципієнти мають значні переваги у вигляді доступної робочої сили або кваліфікованих працівників, які можуть забезпечити необхідні кадри в окремих сферах. Так, кожен третій громадянин України, працевлаштований у Польщі після початку повномасштабної війни, виконує фізичну чи технічну роботу. Кожен п'ятий працює у сфері продажу та торгівлі, а 13% зайняті у сфері послуг, включаючи готелі та громадське харчування. Водночас, кожен четвертий українець, який переїхав з Польщі до Німеччини, знайшов роботу у сфері торгівлі, а 23% працюють у сфері послуг. Лише 13% займаються фізичною чи технічною роботою, і 7% працюють в аграрному секторі [9].

Європейський центральний банк прогнозує, що в середньостроковій перспективі частка українських трудових мігрантів у робочій силі Єврозони становитиме від 25% до 55%. Це може призвести до зростання пропозиції робочої сили в ЄС на 0,3 – 1,3 млн. осіб, тобто на 0,2 – 0,8%.

Це сприяє зниженню рівня безробіття та оновленню структури ринку праці, оскільки більшість мігрантів є економічно активною молоддю. За оцінками Європейського центрального банку, якщо 25-50% українських мігрантів зможуть знайти роботу у країнах-реципієнтах, це може призвести до зростання робочої сили на 0,2 – 0,8% [3].

Висококваліфіковані мігранти приносять досвід, інновації та підприємництво в країни, що їх приймають. Вони підтримують зв'язки з рідними країнами, сприяючи торгівлі, інвестиціям та обміну знаннями [8].

Загалом, економіки країн суттєво виграють від міграційних процесів. Так, на прикладі Польщі можемо сказати, що впродовж останніх двох років лише наші співвітчизники вплинули на ВВП Польщі від 1 до 3 відсотків щорічного зростання. Польща отримала 2 млрд. євро від Європейського інвестиційного банку за угодою надання позики польським містам і регіонам, що приймають українських біженців. Ще 600 млн. євро надійшло від Європейської комісії, щоб допомогти тим регіонам, які підтримують українських біженців, у рамках виплати 3,5 млрд. країнам-членам ЄС [10].

Українці, які прибули до Польщі, активно використовували свої банківські картки для оплати у польських магазинах, приносячи польському бізнесу близько 4 мільярдів євро. Протягом періоду з 24 лютого 2022 року по липень 2023 року, з рахунків українських громадян в економіку Польщі перераховано 2,1 млрд. євро, включаючи 1,9 млрд. євро в торговельних мережах.

II. Негативні ефекти:

1. Високі витрати на інтеграцію мігрантів, соціальне забезпечення та інфраструктуру можуть тягнути за собою додаткове навантаження на державний бюджет.

За підрахунками НБУ, країни Європейського Союзу в середньому витрачають від 9 до 25 тисяч євро на рік на кожного українського мігранта. Це створює додатковий тиск на державні бюджети, оскільки кошти йдуть на адаптацію українських мігрантів. Якщо вони повернуться на батьківщину після адаптації, приймаючі країни не зможуть компенсувати ці витрати доходами від їх зайнятості. Тому країни ЄС намагаються створити максимально сприятливі умови для інтеграції українських мігрантів у своє суспільство, надаючи тренінги, мовні та освітні курси, а також статус тимчасового захисту [10].

2. Фінансові перекази емігрантів у країни-донори залишаються ключовим фактором трудової міграції. У 2022 році глобальний приріст таких переказів становив 4,9% (рис. 4).

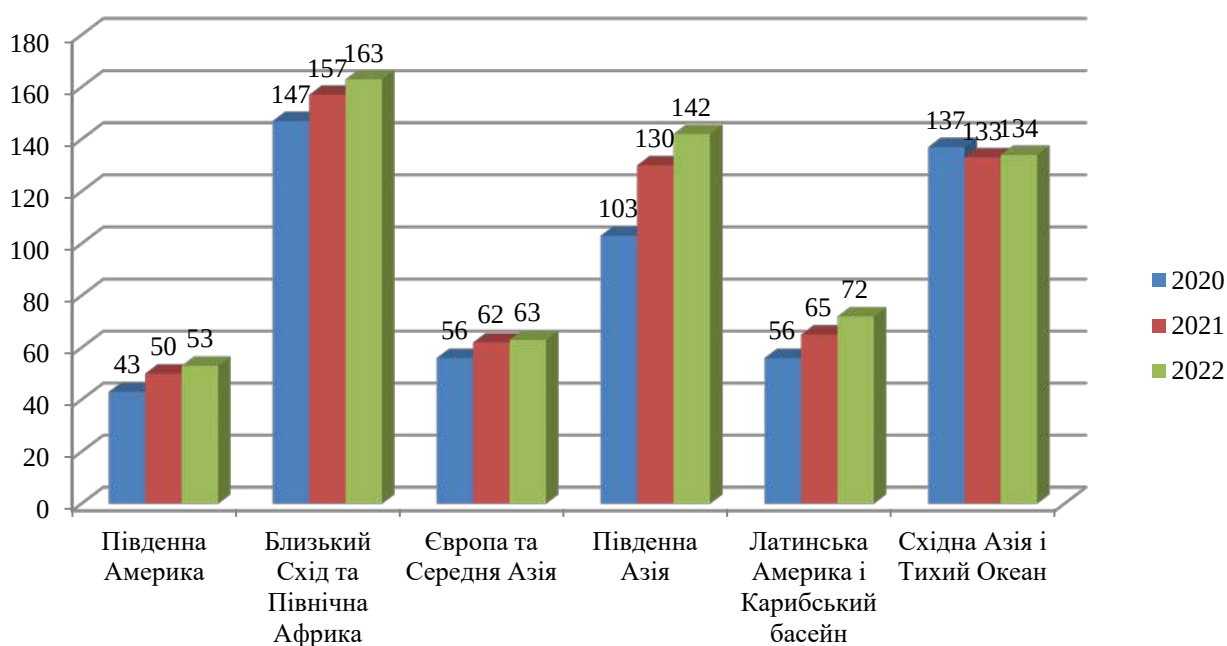

Рис. 4 Потоки грошових переказів мігрантів у 2020–2022 рр., млрд. дол. США

Джерело: [14]

Обсяг грошових переказів мігрантів в Україну є значним і в деякі роки навіть перевищував обсяг прямих іноземних інвестицій, досягаючи майже 8% ВВП країни або 12 млрд дол. США у 2020 році (рис. 5). У 2022 році, незважаючи на війну, обсяг грошових переказів зріс до 13 млрд дол. США.

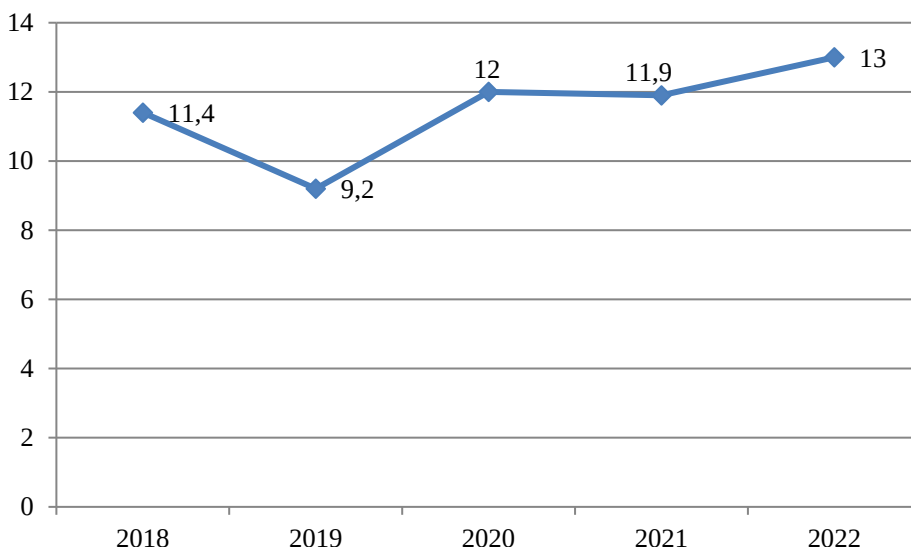

Рис. 5 Динаміка грошових переказів в Україну у 2018–2022 рр., млрд. дол. США

Джерело: [10]

Висновки. Отже, міграція має значний вплив на економіку та ВВП країн ЄС. З одного боку, мігранти суттєво впливають у розширення внутрішнього споживання, стимулюючи економічне зростання через витрати коштів в країнах проживання. Окрім того, їх присутність допомагає розв'язувати проблеми дефіциту на ринку праці завдяки наявності доступної робочої сили чи кваліфікованих працівників у різних галузях із числа мігрантів.

З іншого боку, високі витрати на інтеграцію та соціальне забезпечення мігрантів можуть створювати додаткове навантаження на державний бюджет країн-реципієнтів. Проте фінансові перекази мігрантів залишаються ключовим фактором, який впливає на економіку країн-донорів, і можуть становити значну частину їх ВВП.

Подальші наукові дослідження можуть спрямовуватися на дослідження впливу міграції на ринок праці, зокрема на заробітну плату та умови праці як для мігрантів, так і для місцевого населення.

Література:

1. Атаманчук З.А., Барчук К. В., Оришко Д. О. Міграційні процеси в Європі в умовах сучасних викликів і загроз. *Бізнес Інформ* 2023. №11. С. 6–11. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2023-11-6-11> (дата звернення: 03.06.2024).
2. Горбань С., Біленко О., Трубнік Т. Вплив міграційних процесів на економіку України. *Економіка та суспільство*. 2023. №49. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-49-26> (дата звернення: 02.06.2024).
3. Економічна правда. Українські мігранти підіймають економіку Європи. Що буде з Україною без них? 2023. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2023/01/10/695807/> (дата звернення: 05.06.2024)

4. Експорт-імпорт послуг за статтею «Подорожі». 2023. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/travel/> (дата звернення: 03.06.2024).
5. Лимонова Е. М., Ключник Р. М., Тараненко І. В. Вплив міграції з України на європейські економіки під час війни з росією. *Академічний огляд*. 2023. №1. С. 242–252. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ao_2023_1_19 (дата звернення: 03.06.2024).
6. Михайлишина Д., Самойлюк М., Томіліна М., Левченко Є., Мироненко О. Українські біженці. Майбутнє за кордоном та плани на повернення. Третя хвиля дослідження. Центр економічної стратегії. 2024. URL: https://ces.org.ua/ukrainian_refugees_third_wave_research/ (дата звернення: 07.06.2024).
7. Мішина С. В., Мішин О. Ю. Міжнародна трудова міграція: сучасні тенденції та світові практики. *Theoretical and practical aspects of science development: Scientific monograph*. Riga: Baltija Publishing, 2023. Part 1. Р. 118–178. URL: <http://repository.hneu.edu.ua/handle/123456789/30360> (дата звернення: 03.06.2024).
8. Пилипенко В., Пилипенко Н. Макроекономічні наслідки міжнародної міграції в умовах глобалізації світової економіки. *Економіка та суспільство*. 2024. №61. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-61-52> (дата звернення: 07.06.2024).
9. Прокопчук. Е. Ким працюють українські біженці в Польщі та Німеччині – дослідження. 2024. URL: <https://mrpl.city/news/view/kim-pratsyuyut-ukrainski-bizhentsi-v-polshhi-ta-nimechchini-doslidzhennya> (дата звернення: 03.06.2024).
10. Туча О., Співак І., Бондаренко О., Погарська О. Вплив українських мігрантів на економіки країн-реципієнтів. НБУ, 2022. С. 7. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Migration_impact_2022-12-15.pdf (дата звернення: 03.06.2024).
11. Швець С.Л. Міграційні потоки в країні ЄС: виклики та шляхи регуляції. *Науковий журнал «Політикус»* 2023. № 3. С. 63–67. DOI: <https://doi.org/10.24195/2414-9616.2023-3.11> (дата звернення: 02.06.2024).
12. Lehkodukh V.V. Propaganda as a tool of Russia's hybrid war against Ukraine: 2014–2021. *Development trends in social science in the era of digitalization: Scientific monograph*. Riga, Latvia: “Baltija Publishing”, 2023. Р. 193–219. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-292-0-9> (дата звернення: 04.06.2024).
13. UNHCR. Operational Data Portal. 2024. URL: <https://data2.unhcr.org/en/situations/ukraine> (дата звернення: 03.06.2024).
14. World Migration Report 2022. International Organization for Migration (IOM), Geneva. URL: https://publications.iom.int/system/files/pdf/WMR-2022-EN_1.pdf (дата звернення: 02.06.2024).

References:

1. Atamanchuk, Z.A., Barchuk, K. V., & Orishko, D. O. (2023). Migracijni procesi v Yevropi v umovah suchasnih viklikiv i zagroz [Migration processes in Europe in the conditions of modern challenges and threats]. *Biznes Inform – Business Inform*, 11, 6–11. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2023-11-6-11> [in Ukrainian].
2. Gorban, S., Bilenko, O., & Trubnik, T. (2023). Vpliv migracijnih procesiv na ekonomiku Ukrayini [Impact of migration processes on the economy of Ukraine]. *Ekonomika ta suspilstvo – Economy and society*, 49. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-49-26> [in Ukrainian].
3. Ekonomichna pravda. Ukrayinski migranti pidijmayut ekonomiku Yevropi. Sho bude z Ukrayinoyu bez nih? [Impact of migration processes on the economy of Ukraine]. 2023. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2023/01/10/695807/> [in Ukrainian].
4. Eksport-import poslug za statteyu «Podorozhi» [Impact of migration processes on the economy of Ukraine]. 2023. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/travel/> [in Ukrainian].

5. Limonova, E. M., Klyuchnik, R. M., & Taranenko, I. V. (2023). Vpliv migraciyi z Ukraini na yevropejski ekonomiki pid chas vijni z rosiyeyu [Impact of migration processes on the economy of Ukraine]. *Akademichnij oglyad – Academic review*, 1, 242–252. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ao_2023_1_19 [in Ukrainian].

6. Mihajlishina, D., Samojlyuk, M., Tomilina, M., Levchenko, & Ye., Mironenko, O. (2023). Ukrayinski bizhenci. Majbutnye za kordonom ta plani na povernennya. Tretya hvylya doslidzhennya [Ukrainian refugees. Future abroad and plans to return. The third wave of research]. *Centr ekonomichnoyi strategiyi. – Center for Economic Strategy*. URL: https://ces.org.ua/ukrainian_refugees_third_wave_research/ [in Ukrainian].

7. Mishina, S. V., & Mishin, O. Yu. (2023). Mizhnarodna trudova migraciya: suchasni tendenciyi ta svitovi praktiki [Impact of migration processes on the economy of Ukraine]. *Theoretical and practical aspects of science development: Scientific monograph*. Riga: Baltija Publishing. P. 118–178. URL: <http://repository.hneu.edu.ua/handle/123456789/30360> [in Ukrainian].

8. Pilipenko, V., & Pilipenko, N. (2024). Makroekonomichni naslidki mizhnarodnoyi migraciyi v umovah globalizaciyi svitovoyi ekonomiki. *Ekonomika ta suspilstvo - Economy and society*, 61. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-61-52> [in Ukrainian].

9. Prokopchuk, E. (2024). Kim pracyuyut ukrayinski bizhenci v Polshi ta Nimechchini – doslidzhennya [Who do Ukrainian refugees work in Poland and Germany - research.]. URL: <https://mrpl.city/news/view/kim-pratsyuyut-ukrainski-bizhentsi-v-polshhi-ta-nimechchini-doslidzhennya> [in Ukrainian].

10. Tucha, O., Spivak, I., Bondarenko, O., & Pogarska, O. (2022). Vpliv ukrayinskih migrantiv na ekonomiki krayin-recipiyentiv [Impact of Ukrainian migrants on the economies of recipient countries]. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Migration_impact_2022-12-15.pdf [in Ukrainian].

11. Shvec, S.L. (2023). Migracijni potoki v krayini YeS: vikliki ta shlyahi regulyaciyi [Impact of Ukrainian migrants on the economies of recipient countries]. *Naukovij zhurnal «Politikus» – Scientific journal "Politikus"*, 3. 63–67. DOI: <https://doi.org/10.24195/2414-9616.2023-3.11> [in Ukrainian].

12. Lehkodukh, V.V. (2023). Propaganda as a tool of Russia's hybrid war against Ukraine: 2014–2021. *Development trends in social science in the era of digitalization: Scientific monograph*. Riga: "Baltija Publishing. P. 193–219. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-292-0-9> (date of access: 04.06.2024).

13. UNHCR. Operational Data Portal. (2024). URL: <https://data2.unhcr.org/en/situations/ukraine> (date of access: 04.06.2024).

14. World Migration Report 2022. (2022). International Organization for Migration (IOM), Geneva. URL: https://publications.iom.int/system/files/pdf/WMR-2022-EN_1.pdf (date of access: 04.06.2024).